

II. ЕКОНОМІЧНА, СОЦІАЛЬНА, ПОЛІТИЧНА ТА РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 323.173 (913.4)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15106039>

Ріпа В.М., Філоненко І.М.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРИЧИН І ФОРМ ПРОЯВУ СЕПАРАТИЗМУ В ЄВРОПІ ТА АЗІЇ

Стаття присвячена вивченню сепаратизму, його причин, різновидів, інтенсивності проявів у країнах Європи та Азії. Сепаратизм є проблемою багатьох країн обох регіонів, але з певними особливостями, відмінними рисами та кількістю осередків. На основі використання літературного, порівняльно-географічного, картографічного методів, аналізу й синтезу, узагальнення проведена порівняльна характеристика та розглянуті наслідки європейського й азійського сепаратизму. В Азійському регіоні сформувалося близько 50 осередків сепаратизму. Домінуючими причинами, в більшості випадків, стали етнічні та релігійні відмінності населення окремих країн, що, зумовило прояви активного, часто, агресивного сепаратизму з терором та людськими жертвами. У країнах Європи нараховується більше 60 осередків сепаратизму, а поштовхом для його виникнення стали, переважно, причини економічні, етно-лінгвістичні, підсилені історичними та політичними чинниками. Європейський сепаратизм, попри більшу кількість осередків і більшу кількість країн, де вони сформувалися, є менш активним, ніж азійський і найчастіше проявляється, як поміркований або пасивний. Проблема сепаратизму зумовила пошук шляхів для її вирішення. Серед великої кількості методів протидії сепаратизму більш рекомендованими є методи політичні й економічні, такого підходу дотримуються європейські країни. У випадку з активним етнічним та релігійним сепаратизмом, який переважає в країнах Азії, частіше застосовують методи силові. Вирішення проблеми сепаратизму й попередження його наслідків є важливим для досягнення політичної, економічної та соціальної стабільності в регіонах..

Ключові слова: сепаратизм, сецесія, еноліз, іредентизм, автономія, федералізація, самовизначення, просторовий аналіз, геополітичні процеси, конфліктологія.

Постановка проблеми. Сепаратизм – складне й негативне за своїми наслідками явище, яке може зумовити цілу низку проблем – руйнування цілісності держав, здатність поширюватися на інші території, порушення політичної, економічної, соціальної стабільності, тероризм. Він став поширеним явищем у світі і Європейському та Азійському регіонах зокрема. Прояви

© Ріпа В.М.¹, Філоненко І.М.² ✉, 2025.

¹ Кафедра країнознавства і туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка

² Кафедра географії, туризму та спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, irinafilonenko1971@gmail.com



This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License
Article Info: Received: February 28, 2025;
Final revision: March 16, 2025; Accepted: March 28, 2025.

сепаратизму в країнах Європи й Азії мають свою історію, свої особливості, домінуючі причини, які зумовили виникнення сепаратистських настроїв, що, в свою чергу, вплинуло на активність сепаратистських рухів у цих регіонах та їх наслідки.

Актуальність і новизна дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства практично в усіх регіонах і багатьох країнах світу існують осередки сепаратизму різної інтенсивності. Значні проблеми створюють сепаратистські рухи в Азії, де осередки активного сепаратизму сформувалися в Індії, Китаї, Таїланді, М'янмі, Індонезії, Філіппінах, Ємені, Туреччині, Ірані, Іраку, Сирії, країнах Південного Кавказу, Кіпрі та Ізраїлі. Далекими від територіальної єдності є й більшість європейських країн, а проблеми з сепаратистськими рухами різної інтенсивності мають Іспанія, Італія, Сербія, Чорногорія, Косово, Північна Македонія, Боснія і Герцоговина, Бельгія, Данія, Франція, Німеччина, Швейцарія, Нідерланди, Великобританія, країни Скандинавії, Балтії, Молдова, Румунія, Польща, Чехія, Україна. Прояви сепаратизму зумовлюють дестабілізацію в межах самих цих країн, можуть викликати посилення сепаратистських рухів і в інших країнах обох регіонів та, зрештою, зумовити зміни на політичній карті.

Сепаратизм сьогодні є серйозною і складною для вирішення проблемою в Україні. Анексію українського Криму, утворення так званих ЛНР та ДНР і визнання їх росією, військові дії на Донбасі та повномасштабне російське вторгнення в Україну з подальшою окупацією частини території нашої держави важко назвати сепаратизмом, але росія робить все можливе, щоб у світі ці події сприймалися саме як сепаратизм, а розв'язана нею війна – як громадянська.

Тому на рівні великої кількості напрацювань вітчизняних та зарубіжних дослідників з даної тематики, подальше вивчення проблеми сепаратизму в країнах Європейського та Азійського регіонів, з акцентом на проведення його порівняльної характеристики й досвіду протидії, залишається дуже важливим, а обрана для дослідження тема – цікавою й актуальною.

Мета й завдання. Основною метою даної статті є вивчення проблеми сепаратизму в Європі й Азії шляхом дослідження чинників, що його зумовлюють, відмінностей у його проявах, можливих наслідків і способів впливу на прояви цього явища.

Відповідно до зазначеної мети було вирішено низку завдань, які передбачали опрацювання та систематизацію матеріалів, що стосуються сепаратизму в країнах Азії та Європи, здійснення порівняльної характеристики

європейського та азійського сепаратизму, його наслідків та методів вирішення проблеми сепаратизму.

Матеріали і методи дослідження. Вивченню Азійського та Європейського сепаратизму передував огляд робіт з політичної географії вітчизняних та зарубіжних науковців Б. Яценка, В. Стафійчука, С. Сюткіна, С. Трохимчука, Дж. Агнева, Н. Мідлтона, С. Сміт, П. Тейлора та ін., які створюють розуміння історичних особливостей формування політичної карти світу та динаміки її змін, державних кордонів, розвитку давніх та сучасних цивілізацій. Опрацьована низка науково-методологічних розробок, присвячених проблематиці сепаратизму загалом та його проявів в окремих країнах Азійського та Європейського регіонів, зокрема роботи Б. Джордана, Л. Бентона, В. Дівак, Д. Закіянова, Д. Казанського, Б. Кривня, О. Резнікова, Р. Панічева, О. Попова, І. Росомахи, Р. Федюка, Е.Салекс, Г. Тарасенка, Д. Гомона, П. Островського, О. Кудряченка, Я. Черногора, Р.Коса та ін.

Дослідження проводилося з використанням літературного, порівняльно-географічного методів, аналізу й синтезу, узагальнення.

Викладення основного матеріалу. У межах Азійського та Європейського регіонів існує багато країн, які зіштовхнулися з проблемою сепаратизму або можуть її мати, але кількість осередків сепаратизму, його причини, інтенсивність проявів, методи протидії цьому явищу в обох регіонах мають свої відмінності (табл. 1).

Найбільше осередків сепаратизму серед країн Азії сформувалося у М'янмі та Індії. У М'янмі, передусім, за рахунок прагнення титульних національних меншин, поєднаних в одній державі, до автономії або незалежності, що часто супроводжується військовими сутичками, людськими жертвами й ускладнює роботу окремих секторів економіки країни. В Індії прояви сепаратизму виникають, переважно, в прикордонні з Пакистаном та Китаєм, а основними їх рушіями є етно-релігійні та зовнішньо-політичні чинники.

У Європейському регіоні нараховується кількісно більше осередків сепаратизму і з цією проблемою, так чи інакше, зіштовхуються практично всі держави Європи. Серед лідерів - Великобританія та Іспанія. Великобританія, маючи проблему з Шотландією та Північною Ірландією, таке «лідерство» тримає, перш за все, за рахунок існування сепаратистських настроїв у етнічно різних і деяких територіально віддалених Заморських територіях та Коронних Землях, на які поширюється її суверенітет. У Іспанії, крім відомих осередків сепаратизму – Каталонії, Країни Басків та Галісії, загальну кількість примножують регіони, де є партії та рухи, які хоча й не мають представництва в

національних парламентах, але прагнення до автономії або незалежності підтримують, навіть якщо й декларативно.

Таблиця 1

Осередки сепаратизму по країнах Азії та Європи

	Країни Азії		Країни Європи	
	Країна	Кількість осередків: усього/ активного	Країна	Кількість осередків: усього/ активного
1	2	3	4	5
1	Китай	5/2	Бельгія	1/1
2	Індія	7/5	Німеччина	5/-
3	Пакистан	2/2	Франція	6/3
4	Таїланд	2/1	Швейцарія	1/-
5	М'янма	9/5	Нідерланди	1/-
6	Філіппіни	1/1	Великобританія	13/3
7	Індонезія	4/4	Данія	2/1
8	Туреччина	2/1	Норвегія	1/-
9	Ємен	1/1	Швеція	1/-
10	Іран	1/1	Фінляндія	1/-
11	Ірак	1/1	Литва	1/-
12	Сирія	1/1	Латвія	1/-
13	Грузія	3/2	Естонія	1/-
14	Азербайджан	3/1	Іспанія	11/1
15	Казахстан	4/-	Італія	5/1
16	Таджикистан	1/1	Сербія	1/-
17	Киргизстан	1/1	Чорногорія	2/-
18	Кіпр	1/1	Косово	1/-
19	Ізраїль	1/1	Боснія і Герцоговина	1/-
20			Півн. Македонія	1/-
21			Молдова	2/1
22			Польща	1/-
23			Румунія	2/1
24			Чехія	1/-
25			Україна	4/2
Усього країн з осередками сепаратизму	19 країн	50 осередків, в т.ч. 32 активного сепаратизму	25 країн	63 осередки, в т.ч. 14 активного сепаратизму

Але кількість осередків не свідчить автоматично про велику активність сепаратистських настроїв. Хоча в Європейському регіоні сепаратистських осередків більше, ніж в Азійському, активність проявів набагато нижча, способи дії м'якші, зазвичай, політичні, тоді як азійський сепаратизм, переважно агресивний, збройний з більшою кількістю прямих тяжких наслідків і людських втрат.

Якщо аналізувати причини сепаратизму, то в різних країнах обох регіонів простежуються різні види причин, що викликають сепаратистські настрої, але з переважанням однієї-двох головних. Причому, на загальному фоні причин на сучасному етапі у Європейському й Азійському регіонах одні й ті самі причини викликають абсолютно різну інтенсивність проявів сепаратизму.

Так, Європейський сепаратизм не має чітко домінуючої причини, яка б зумовлювала появу сепаратистських настроїв у більшості країн регіону. В окремих осередках переважають економічні, підсилені іншими, причини, в деяких простежується домінування етно-лінгвістичних, історичних, політичних причин та їх поєднання, в деяких – основною причиною посилення сепаратистських настроїв стало відверте зовнішнє втручання з боку російської федерації.

Загалом у країнах Європи переважає сепаратизм поміркований та прихований, причому, більш активними є прояви сепаратизму, зумовлені економічними чинниками. Яскравими прикладами того є Каталонія в Іспанії, Фландрія у Бельгії, Шотландія у Великобританії, Паданія в Італії, Гренландія в Данії та ін. За формами прояву такий сепаратизм є, як правило, сецесійним.

Активні сепаратистські настрої, які провокує росія (АР Крим та Донбас в Україні, Придністров'я в Молдові), вона використовує в якості платформи для виправдання своїх подальших загарбницьких агресивних дій. Так, культивування росією сепаратизму в Україні стало щаблем до її наступного повномасштабного вторгнення і розв'язання на теренах Європи найкровопролитнішої з часів Другої світової війни, яка спричинила тисячі жертв в Україні, потоки біженців до європейських країн, раптову зміну економічних умов, зростання цін та величезні економічні збитки.

Сепаратистські настрої, викликані іншими причинами, наприклад, етно-релігійними, хоча й завершилися в 1991-1992 рр розпадом Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії, в 1993 році – Чехословаччини, на даний час в європейських країнах є, зазвичай, поміркованими або прихованими, проявляються найчастіше у формі автономії чи енолізу (наприклад, у деяких країнах, що утворились на теренах колишньої Югославії).

На відміну від країн і субрегіонів Європи, де приклади активного сепаратизму становлять лише четверту частину всіх проявів, практично в усіх країнах Центральної, Південно-Східної, Південної та Південно-Західної Азії переважна більшість осередків сепаратизму сформувалася на основі етнічних та релігійних чинників з активними його проявами, часто у вигляді збройних конфліктів та терористичних актів. В азійському регіоні можна виокремити лише декілька осередків поміркованого (Тибет, Тайвань у Китаї, Пенджаб та Ладах в

Індії, Аджарія в Грузії, Лезгістан в Азербайджані) та прихованого (Талиш-Маганська АР в Азербайджані, Внутрішня Монголія в Китаї та всі осередки в Казахстані) сепаратизму. За формами проявів також у переважній більшості випадків азійський сепаратизм є сецесійним, рідко – у формі автономії, у Внутрішній Монголії та в індійському штаті Джамму і Кашмір сепаратистські ідеї передбачають еноліз.

Тобто, соціокультурні, зокрема етнічні та релігійні чинники у країнах Азії є головними, які зумовлюють виникнення активних і агресивних сепаратистських настроїв, тоді як у європейських країнах подібні причини на даний час такої активності проявів не викликають, що можна пояснити більшою толерантністю європейського суспільства щодо релігійних і етнічних відмінностей та уподобань, схильністю до дипломатії та домовленостей, зміщенням акцентів на якість життя й надання першочергової ролі економічним його складовим, що й виводить економічні чинники в лідери серед причин виникнення активного сепаратизму в країнах Європи.

Водночас, якщо в країнах Азії спостерігаємо більше проявів активного сепаратизму з довготривалими збройними протистояннями, то осередки сепаратизму в країнах Європи порівнюють зі сплячими вулканами, які проте будь-якої миті можуть активізуватися. Крім того, беручи до уваги досвід України, у випадку цілеспрямованого розкачування ситуації ззовні, це цілком може відбутися навіть там, де ніхто нічого подібного не очікує.

Виходячи з характеристик основних сепаратистських осередків у країнах Азії та Європи, можна зауважити, що азійський сепаратизм є більш агресивним і його прямі наслідки більш трагічні, порівняно з європейським, особливо стосовно людських жертв.

Так уйгурський сепаратизм у Китаї, з точки зору права корінних народів на самовизначення, є явищем цілком природним і виправданим. Це, по суті, боротьба тюркомовного народу уйгурів за існування й супротив офіційній владі, яка чинить геноцид і намагається знищити уйгурську ідентичність – забороняє мову, культуру, віру, майже мільйон уйгурів утримує у так званих таборах «ідеологічного перевиховання» [9]. З точки зору державницьких інтересів Китаю опір уйгурів - це дестабілізація в країні, численні терористичні акти з сотнями постраждалих, недовіра й напружене ставлення до уйгурів з боку ханьців. Крім того, є свідчення, що уйгури беруть участь у формуваннях сирійських загонів «елітних смертників» інгімасі, забезпечуючи таким чином експорт внутрішньокитайського тероризму до інших країн.

У Таїланді сепаратизм, посилений терористичними атаками, вважають серйозною загрозою туристичній сфері цієї країни, адже озброєні сепаратисти

почали влаштовувати підриви та терор на курортах півдня країни, зокрема в туристичному районі Хуахіна. На півдні Таїланду також останнім часом загострилась конфронтація між мусульманами та радикально налаштованими буддистами.

Також тероризм може нанести великої шкоди економіці Сінгапуру, Гонконгу, Тайваню, тощо. Побойоється відродження ісламських радикалів і Малайзія, сили безпеки якої час від часу знешкоджують ісламістів, що заявляються на її територію з Таїланду. Тобто напруження, породжене сепаратизмом, весь час набуває нових обертів.

Дослідники сепаратизму в Азії наголошують на можливих негативних наслідках конфлікту в М'янмі й висловлюють побоювання, що він «може спровокувати регіональну кризу» [4], адже в країні більше десятка сепаратистських осередків різної інтенсивності, а конфлікт рохінджа став міжконфесійним, зросло невдоволення місцевого населення не лише по відношенню до рохінджа, а й усіх мусульман [8]. До того ж рохінджа знають, що їм «ніде не зрадіють», тому й надалі залишатимуться в штаті Ракхайн, не випускаючи можливості помсти буддистам, провокуючи нові конфлікти [4].

Дзеркальним відображенням десятків гарячих точок назвав викликану сепаратизмом війну, що тривала в Шрі-Ланці К. Данильченко. За подібними стандартами та типовими параметрами конфліктів, на його думку, російська пропаганда готувала сценарій для України й наголошує, «щоб повторити перемогу Шрі-Ланки, потрібно розвивати армію, відмовляти собі в усьому...» [1].

Громадянська війна та сутички між шиїтами та сунітами на півночі й сепаратизмом у південному регіоні Ємену, посилила проблеми внутрішньої безпеки й переросла у «проксі-війну між Саудівською Аравією та Іраном» [11], набула затяжного характеру, перетворившись у регіональний конфлікт.

Намагання сформувати незалежний Курдистан «загрожує Близькому Сходу парадом нових суверенітетів» [12], а за умови радикалізації курдських угруповань в небезпеці може опинитися вся Європа, у якої доволі своїх осередків сепаратизму. На наш погляд, сьогодні найбільш доцільно вести мову про відокремлення курдів лише в межах Іраку, адже інші країни мають доволі сильні центральні уряди, які цього не допустять.

Після Іракського Курдистану, відділитися від Іраку можуть і суніти, що проживають в сучасних межах його території і мають у планах формування власної автономної області, з «дуже, дуже широкою автономією» [1], а В. Дівак вважає, що іракські суніти можуть об'єднатися із сирійськими сунітами в єдину

державу Суністан [2]. І. Росомаха прогнозує розпад Іраку на «курдську, шиїтську та сунітську частини» в силу його нездатності «жити як єдина держава» [10].

У Ірані можуть активізуватися белуджі, які час від часу влаштовують бойові виласки й виношують ідею створення власної держави Белуджистан, до якої мають увійти частини територій Ірану, Пакистану й Афганістану. Хоча, з точки зору міжнародної безпеки, враховуючи політику Ірану, фінансування та озброєння ним терористичних організацій, підтримку диктаторських режимів, сепаратизм у цій країні можна розглядати під призмою позитивного явища, яке запускає внутрішні дестабілізаційні процеси й таким чином послаблює Іран.

Тривалий конфлікт Ізраїлю з Палестиною, яка прагне повної незалежності й терористичними угрупованнями Сектора Гази – ХАМАС та Рухом за національне визволення Палестини (ФАТХ), які вважають Палестину країною, окупованою Ізраїлем і мають на меті руйнування Ізраїлю, супроводжувався постійним терором з боку Палестини та 7 жовтня 2023 року переріс у найбільший сплеск терору з боку Гази й зумовив початок активних воєнних дій, а спонсорство ХАМАС з боку Ірану, підтримка єменськими хуситами та ліванською ХЕЗБОЛЛОЮ призвели до розширення зони конфлікту й посилення дестабілізації в регіоні.

На Європейських просторах, як уже зазначалось, сепаратизм став у свій час однією з причин розпаду Югославії та Чехословаччини й появи на карті Європи нових суверенних країн. Також одним з прямих наслідків європейського сепаратизму є створення невизнаних або визнаних лише окремими державами так званих «самопроголошених квазідержав», зокрема: Придністровської Молдавської Республіки, Донецької Народної Республіки (ДНР) та Луганської Народної Республіки (ЛНР), Косова. До того ж перші три мають постійну військову, політичну й економічну підтримку з боку росії [13].

Євросоюз не підтримує сплески прагнення до відокремлення іспанської Каталонії та бельгійської Фландрії. Хоча подібні сепаратистські рухи й не спрямовані безпосередньо проти ЄС і навіть пропагують гасла єдиної Європи, однак їх протистояння з центральними урядами вносять додаткові елементи нестабільності всередині ЄС, а подібний економічний сепаратизм похитує принципи європейської солідарності, тому ЄС більше влаштовує посилення, а не розпад держав, що входять до його складу.

Суперечливим, як для острова, так і для країн, з якими він має зв'язки вбачається одержання незалежності Гренландією, зокрема: в разі незалежності Гренландії у Данії не буде важливого форпосту біля своїх арктичних воріт; порушиться економічне партнерство, оскільки без фінансових вливань з Данії до державного бюджету Гренландії і без гарантій збереження цих субсидій,

майбутній незалежній країні потрібно буде шукати нових партнерів по бізнесу та працювати над встановленням нових міжнародних контактів. Проблематичним існування країни в незалежному статусі може бути й через невелику кількість населення, труднощі в самостійному забезпеченні безпеки й оборони, відсутності можливості швидко й ефективно розробляти корисні копалини (поклади урану, рідкоземельних металів, графіту та літію), завдяки багатим запасам яких вона, крім усього, перебуває в колі стратегічних інтересів великих світових гравців, котрі хочуть тримати контроль над цим регіоном, особливо США, які мають там свої військові бази й час від часу висувують пропозиції стосовно купівлі острова та Китаю, гірничо-добувні компанії якого мають там контракти.

В. Дівак вважає, що посилення міжконфесійного сепаратизму та перекроювання кордонів триватиме, бо це вигідно великим світовим державам, які вичерпали багато своїх ресурсів і тепер їм треба забрати необхідну сировину й запаси у слабших держав, «страх втратити світове панування штовхає їх на відверті політичні й військові авантюри» [2]. Адже роздроблення великих незалежних країн на багато дрібніших державних утворень значно полегшить світовим лідерам експлуатацію ресурсів, що є в цих країнах.

Кожна з країн Європи й Азії, яка зіштовхнулася з проблемою сепаратизму, намагається зберегти цілісність своєї території з огляду на власні політичні та соціокультурні традиції, використовуючи при цьому різні методи протидії поширенню даного явища, виходячи з активності та особливостей прояву сепаратизму.

Світовий досвід боротьби з сепаратизмом має у своєму арсеналі чимало заходів та рекомендацій, однак єдиного підходу до врегулювання чи подолання цієї проблеми нема, та й навряд чи можливо його виробити, адже і причини зазначеного явища, і форми його прояву, й інтенсивність у тих чи інших регіонах різні.

Прослідковуються відмінності у використанні різних методів у країнах Європи й Азії, зокрема, в європейських країнах на сучасному етапі перевагу надають ненасильницьким, зазвичай, політичним, методам протидії, тоді як у більшості азійських країн переважають силові методи боротьби з сепаратизмом, з додаванням економічних та політичних.

Так, офіційна внутрішня й зовнішня політика Китаю є антисепаратистською. У переліку провин, за які карають у Китаї, сепаратизм поставлений на 2-му місці після державної зради.

У боротьбі за цілісність своєї території Китай використовує, переважно, силові методи, особливо стосовно уйгурів, проводить політику китаїзації задля зменшення частки бунтівного корінного населення у проблемних районах,

робить все, щоб уйгури не почувалися господарями на своїй землі. Водночас, центральна влада Китаю займається й економічним відродженням уйгурських територій та запровадженням комплексу додаткових посиленних заходів щодо прикордонного контролю й покращення технологічного оснащення кордонів з метою попередження потрапляння на територію держави терористів.

У боротьбі з тибетським сепаратизмом комбінуються заходи політичні й економічні, а найкращим варіантом для уряду Китаю вважають компроміс з Далай-Ламою й надання Тибету розширеної автономії. Однак, експерти прогнозують, що проблеми сепаратизму в Сінцзян-Уйгурському та Тибетському автономних районах швидко й мирно Китаю вирішити не вдасться.

Силові, політичні й економічні методи боротьби з сепаратизмом застосовує Таїланд. Перемогти сепаратизм у цій країні можна або шляхом придушення місцевого населення, яке підтримує сепаратистів, або ж шляхом тривалих зусиль і великих грошових вкладень [6]. Водночас в уряді країни зазначають, що необхідно створити атмосферу довіри серед місцевих мусульман до державних інститутів шляхом забезпечення чітких гарантій їх політичних прав [4].

Колишній демократичний уряд М'янми, використавши потужний арсенал силових методів, намагався розробити положення щодо врегулювання ситуації в сепаратистських регіонах країни, особливо стосовно мусульманської нацменшини рохінджа, але йому вплинути на ситуацію не вдалося через «соціальний песимізм, зневіру в яке-небудь рішення проблем» [7]. Сучасна ж хунта, яка прийшла до влади внаслідок військового перевороту в лютому 2021 р веде жорстоку політику стосовно нацменшин, створюючи табори для інтернованих, блокади поставки продовольства та ліків, влаштовуючи атаки на цивільне населення з численними руйнуваннями та жертвами.

Після безрезультатного застосування силових методів на нові політичні й економічні кроки задля вирішення проблеми сепаратизму моро пішло керівництво Філіппін, дозволивши з січня-лютого 2019 р. проведення кількох етапів референдуму щодо створення автономії. Також було виділено фінансову допомогу регіону, розроблені інвестиційні проекти та створена Рада стосовно економічного розвитку Бангсаморо, що в сукупності призвело до роззброєння сепаратистських угруповань і врегулювання ситуації в проблемному регіоні.

Однак, на думку деяких дослідників, референдум, проведений у Мінданао, може викликати вимоги провести подібні референдуми й серед інших народностей багатонаціональних Філіппін, що додасть проблем правлячим елітам, а надання широкої автономії філіппінським мусульманам моро може вплинути на активізацію діяльності мусульманських угруповань, які борються за

розширення своїх прав у сусідніх Таїланді, Малайзії, Індонезії, чиї уряди не готові до поступок такого рівня.

З метою припинення активності сепаратистів та стабілізації ситуації цілу низку політичних, законодавчих та військових заходів застосовує індійський уряд. На законодавчому рівні діє «Закон про протидію тероризму» та інші антитерористичні закони. Особливо жорсткою є позиція щодо кашмірських сепаратистів, яка передбачає застосування силових методів, ув'язнення, інформаційної блокади та контролю у сфері інтернету. Політичні методи боротьби, переважно, полягають у посиленні заходів стосовно терористичних організацій та угруповань, пов'язаних з Пакистаном.

Сучасний уряд Шрі-Ланки, після силового знищення останніх прибічників сепаратизму у травні 2009 року, зараз докладає великих зусиль для розвитку економіки і врегулювання відносин між двома народами, щоб «почути Джафну» і щоб таміли почувалися комфортно в єдиній державі й не мали бажання братися за зброю [1].

Шляхи вирішення курдської проблеми й питання щодо створення держави Курдистан рекомендують розглянути в ООН, адже курди мають право на самовизначення й важливо вибрати можливі варіанти, які приведуть до найменших втрат. Повномасштабна війна може зруйнувати кілька держав, тоді як пожертвувавши невеликими частинами, можна зберегти все інше [8].

Враховуючи сумний досвід України та Грузії, влада Казахстану навіть найменші спроби порушення територіальної цілісності намагається відстежувати й знищувати на стадії їх зародження, але застосовує, переважно, правові важелі. Проводиться казахізація органів влади, коли на більшість державних постів призначають казахів.

У європейських країнах прояви сепаратизму є менш радикальними, часто прихованими, методи боротьби також застосовуються, переважно, політичні, дипломатичні, з акцентом на врегулюванні проблеми в правовому полі.

Наприклад, уряд Швейцарії для вирішення проблеми ще в 1996 році прийняв нову редакцію мовної статті, яка гарантувала рівноправне існування чотирьох мов. У країні діє Федеральна Рада, яка займається розробкою механізмів досягнення взаєморозуміння між культурно-мовними регіонами, є ціла низка політичних, культурних, ментальних домовленостей між суперечливими частинами.

Франція підживлює сепаратистські настрої на Коморах, чим унеможливорює об'єднання окремих островів і ускладнює вихід з-під сфери її впливу острова Майотта, хоча генеральною Асамблеєю ООН права на острів визнані за державою Коморські острови.

Румунія, Словаччина, Сербія виробили чітку й аргументовану позицію щодо вирішення угорського питання, яка дозволяє враховувати амбіції країн-сусідів і вигоди для кожної з них.

Вирішенню етнічних питань та конфліктних ситуацій у країнах Європи також сприяють високі стандарти в етнічній політиці держав-членів ЄС, а концепція «Європи регіонів», на думку М. Мосори, поступово зумовила перехід європейського сепаратизму від активної фази у пасивну [9].

Головним важелем боротьби з сепаратизмом у нашій державі на даний час є прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», який передбачає посилення відповідальності за сепаратистські дії шляхом позбавлення волі на різні терміни. У сучасних умовах протистояння російській агресії й подальшого збереження української державності також заборонена діяльність проросійських партій, у серпні 2024 року підписаний законопроект про заборону діяльності пов'язаних з росією релігійних організацій, зокрема, УПЦ МП. Важливим є постійне пропагування національної ідентичності й формування в державі стійкого україномовного середовища.

Висновки. Азійський та Європейський сепаратизм мають суттєві відмінності за причинами, формами прояву, наслідками й заходами протидії. Особливо небезпечним є міжконфесійний сепаратизм, який переважає в Азії і практично завжди проявляється в активній формі, супроводжується радикальними діями та численними людськими жертвами. У Європейському регіоні сепаратизм базується, переважно, на економічних чинниках, зумовлює нестабільність всередині ЄС, порушення принципів європейської солідарності, створення невизнаних самопроголошених формувань.

Серед великої кількості методів вирішення проблеми сепаратизму більш рекомендованими є методи політичні й економічні, яких намагаються дотримуватися уряди європейських країн. Уряди азійських країн ведуть активну боротьбу з сепаратизмом, використовуючи, силові, політичні, економічні заходи, однак прояви сепаратизму, особливо зумовлені етнічними та релігійними чинниками, врегулювати дуже складно, дієві методи боротьби з ними знайти важко, конфлікти тривають десятиліттями й досі більшість з них залишаються невирішеними.

Література

1. Данильченко К. Як придушити сепаратизм: уроки війни у Шрі-Ланці для України URL: <http://hvylyla.net/analytics/history/kak-podavit-separatizm-uroki-voynyi-v-shri-lanke-dlya-ukrainyi.html>

2. Дівак В. Сепаратизм як геополітична зброя: виникнення нових квазідержав на карті світу. Пошук критеріїв міжнародного визнання невизнаних державних утворень // Віче. - 2016. - № 3-4. - С. 43-47.
3. Дівак В. Сепаратизм як феномен сучасної політики: політологічні та правові аспекти / дис. ... доктора філософії за спец. 23.00.02 – Політичні інститути та процеси. URL: <https://uacademc.info/ua/document/0410U004124>
4. Закіянов Д. АТО по-буддистськи: армія М'янми виганяє мусульман. URL: <https://mind.ua/publications/20176330-ato-po-buddistski-armiya-myanmar-viganyaе-musulman>
5. Казанський Д. Україні варто повчитися у Казахстану боротьби з "руським миром" і сепаратизмом URL: https://censor.net.ua/ua/news/441188/ukrayini_varto_povchytyysya_u_kazahstanu_borotby_z_russkym_myrom_i_separatyzmom_jurnalist_kazanskyi
6. Кантасса Т. Політичний сепаратизм у сучасному Таїланді. URL: <http://www.dissercat.com/content/politicheskii-separatizm-v-sovremennom-taile>
7. Кривень Б. Страх і ненависть М'янми. Хто за маскою режисера? URL: <http://hvylyia.net/analytics/geopolitics/strah-i-nenavist-m-yanmi-hto-za-maskoyu-rezhisera.html>
8. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, А. О. Місюра, С. В. Дрьомов, К. Є. Войтовський. К.: НІСД, 2016. 52 с. (Сер. «Національна безпека», вип. 12). URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Separatism_druk-8a53a.pdf
9. Мосора М.А. Особливості сепаратизму в європейському союзі у контексті концепції "Європи регіонів" / М. А. Мосора // Прикарпатський вісник НТШ. Думка. - 2017. - № 5-6. - С. 148-158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2017_5-6_17
10. Росомаха І. Іраку загрожує розпад. URL: <https://www.ar25.org/article/iraku-zagrozhuye-rozpad.html>
11. Салекс Е. Єменський конфлікт у рамках «холодної війни» на Близькому Сході: геополітичний аспект URL: https://www.researchgate.net/publication/333705464_EMENSKIY_KONFLIKT_V_RAMKAH_HOLODNOI_VIJNI_NA_BLIZKOMU_SHODI_GEOPOLITICNIJ_ASPEKT
12. Федюк Р. Чому розпад Іраку – це катастрофа, що може обернутись на краще. URL: <https://www.depo.ua/ukr/svit/chomu-rozpad-iraku-ce-katastrofa-scho-mozhe-obernutis-na-krasche-20171006653238>
13. Шаран О. Міжнародно-політичні механізми протидії сепаратизму у державах Європи / дисертація здобувачки доктора філософії URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/novelty_sharan.pdf

Summary

Ripa V.M., Filonenko I.M. Comparative Analysis of the Causes and Forms of Manifestation of Separatism in Europe and Asia.

The article is devoted to the study of the problem of separatism, its causes, varieties, intensity of manifestations in the countries of Europe and Asia. The causes and intensity of manifestations of this phenomenon in them are identified. Approaches to solving this problem are discussed. Separatism is a theory, policy and practice aimed at weakening the influence and control of central government in a particular territory. The main groups of causes of separatism include the mutual territorial claims of ethnic groups, economic, socio-cultural, political, historical, ideological, demographic. In Asian countries, ethnic and religious differences in the populations of individual countries have become the dominant causes in most cases.

In East Asia, China is the main country with separatism issues, with five major centers currently identified, including Xinjiang Uyghur, Tibet Autonomous Areas, Taiwan, Hong Kong, and Inner Mongolia. In Southeast Asia, the problems of separatism are Thailand, Myanmar, Indonesia and the Philippines. In South Asia, significant branches of separatism were formed in India, in particular in the states of Punjab, Assam, Nagaland, West Bengal, Jammu and Kashmir; The separatism of

Pashtuns and Baluchis in Pakistan is dangerous. In the countries of Southwest Asia, the manifestations of separatism can be traced in Yemen, Turkey, Iran, Iraq, Syria and the countries of the South Caucasus. Kyrgyzstan, Kazakhstan and Tajikistan are among the five countries in Central Asia with particular problems of separatism.

In European countries, the impetus for separatism was mainly economic, ethno-linguistic, exacerbated by historical and political factors. European separatism is less active than Asian, often moderate or passive.

The brightest centers of separatism in Northern Europe have formed in Great Britain and Denmark, and manifestations may be intensifying in the Norwegian and Swedish parts of Lapland, as well as in Lithuania, Latvia, and Estonia. In Western Europe, the most pronounced manifestations of separatism are Belgium, France, to some extent Germany, Switzerland, and the Netherlands. Spain and Italy suffer from separatism in the southern Europe, bursts of Albanian separatism from time to time occur in Macedonia, Serbs in Bosnia and Herzegovina and Kosovo, and the disintegration of Bosnia and Herzegovina. Among Central and Eastern European countries, Poland, Romania, Moldova and Ukraine have problems of separatism.

Separatism is a dangerous influence on the integrity and internal security of each individual state, where it is manifested and spread to neighboring countries and regions, causing destabilization and conflicts in them.

Especially dangerous is separatism active in its forms of manifestation - Uyghur in China, which is accompanied by terrorist attacks and the spread of terrorism to other territories; in the southern provinces of Thailand, which, among other things, is a significant threat to the development of the economy and the tourism sector; in Myanmar, which is cultivating increasingly sectarian animosity. The problem of separatism in Yemen may become a regional problem, and the activity of the Kurds in the struggle for self-determination may cause the disintegration of some states where they live, and also lead to the intensification of similar activities in other countries of the Middle East.

In the European region, the main consequences of separatism were the disintegration of Yugoslavia in 1991-1992, Czechoslovakia in 1993, instability within the EU, the shaking of the principles of European solidarity, and the creation of unrecognized self-proclaimed formations.

Political and economic methods are more recommended among the large number of methods for solving the problem of separatism, although in the case of active ethnic and religious separatism, power methods are more commonly used.

Each of the studied countries chooses methods based on the activity and characteristics of the manifestations of separatism. Thus, in the struggle for South Ossetia and Abkhazia occupied by Russia, official Tbilisi tries to act diplomatically, China uses mainly forceful methods in relation to the Uyghurs, with Tibetan separatism - political and economic measures. Thailand combines force, political and economic measures to combat separatism. Forceful methods, especially in the State of Jammu and Kashmir, are used by India. The authorities of Kazakhstan are trying to prevent manifestations of separatism, using legal levers. The Myanmar government, having used a powerful arsenal of force methods, is now leaning more towards political means. Inter-confessional separatism, which prevails in Asia, almost always manifests itself in an active form and is accompanied by radical actions and numerous human sacrifices. And it is difficult to find effective methods of combating it, conflicts have been going on for decades, and most of them still remain unresolved.

In the fight against separatism, the governments of European countries are trying to give preference to political, diplomatic, and legal problem-solving methods, for example, resolving the language issue in Switzerland at the legislative level, developing clear positions on the Hungarian issue in Romania, Slovakia, and Serbia; in Ukraine - adoption of the Law "On Amendments to the Criminal Code of Ukraine" and increased responsibility for separatist actions.

Key words: separatism, secession, enolysis, irredentism, autonomy, ethnicity, religion, Islam, federalization, nationalism, independence, self-determination, spatial analysis, geopolitical processes, conflictology.